

Література

1. Беляева И.В. Ива (*Salix* L.) сем. Ивовые / И.В. Беляева // Энциклопедия декоративных садовых растений. [Электронный ресурс]. – Доступный с http://flower.onego.ru/kustar/salix_u.html. – 14.12.2010.
2. Беляева И.В. Аркто-монтанные ивы в культуре на Среднем Урале / И.В. Беляева, Л.А. Семкина, О.В. Епанчинцева. – Екатеринбург : Изд-во УрО РАН, 2003. – 225 с.
3. Брадис С.М. Рід *Salix* L. Визначник рослин України / С.М. Брадис / за ред. Д.К. Зерова. – К. : Вид-во "Урожай", 1965. – С. 186-193.
4. Горелов О.М. Рід *Salix* L. Дендрофлора України: Дикорослі й культивовані дерева і куші. Покритонасінні : довідник / О.М. Горелов / за ред. М.А. Кохна. – К. : Вид-во "Фітосоціоцентр", 2002. – Ч. 1. – С. 336-379.
5. Каталог раритетних рослин ботанічних садів і дендропарків України: Довідниковий посібн. / за ред. А.П. Лебеди. – К. : Вид-во "Академперіодика", 2011. – 184 с.
6. Крїчфалушїй В.В. Види роду *Salix* L. в Українських Карпатах / В.В. Крїчфалушїй // Український ботанічний журнал : наук. журнал. – 1982. – Вип. 39, № 2. – С. 52-56.
7. Мазуренко Н.А. Поширення представників роду *Salix* L. в Україні та перспективи їх використання в озелененні / Н.А. Мазуренко, В.М. Маурер // Науковий вісник НУБіП України : зб. наук. праць. – Сер.: Лісівництво і декоративне садівництво. – К. : Вид-во НУБіП України. – 2013. – Вип. 187, ч. 1. – С. 93-99.
8. Назаров М.І. Вербові (*Salicaceae* Lindl.) / М.І. Назаров, М.І. Котов, П.І. Гержедович // Флора УРСР. – К. : Вид-во АН УРСР, 1952. – Т. IV. – С. 17-86.
9. Скворцов А.К. Ивы СССР / А.К. Скворцов. – М. : Изд-во "Наука", 1968. – 262 с.
10. Скворцов А.К. Род *Salix* L. / А.К. Скворцов // Определитель высших растений Украины. – К. : Вид-во "Наук. думка", 1987. – С. 130-133.
11. Соколов С.Я. Современное состояние теории акклиматизации и интродукции растений / С.Я. Соколов // Интродукция растений и зеленое строительство. – М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1957. – С. 5.
12. Фучило Я.Д. Верби України (біологія, екологія, використання) : монографія / Я.Д. Фучило, М.В. Сбитна. – К. : Вид-во "Логос", 2009. – 200 с.
13. Червона книга України. Рослинний світ. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія", 1996. – 486 с.
14. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. – К. : Вид-во "Глобалконсалтинг", 2009. – 900 с.
15. Шабуров В.И. Коллекции ив в Ботаническом саду УНЦ АН СССР и некоторые аспекты их практического использования / В.И. Шабуров // Новые декоративные растения в культуре на Среднем Урале : сб. научн. тр. УНЦ АН СССР. – 1986. – С. 69-82.
16. RIN Species Records of *Salix*. [Electronic resource]. – Mode of access <http://www.ars-grin.gov/cgi-bin/npgs/html/splint.pl?10657>. – 14.12.2010.
17. Brummitt R.K. Report of the Nomenclature Committee for Vascular Plants // R.K. Brummitt. – 2009. – Vol. 60. – Taxon 58 (1). – Pp. 280-292.
18. Skvortsov A.K. Willows of Russia and Adjacent Countries. Taxonomical and Geographical Revision / A.K. Skvortsov – Joensuu : University of Joensuu, 1999. – 307 p.

Ишук Л.П. Ассортимент, особености культури и перспективи використання аркто-монтанних видів роду *Salix* L.

На території України в природних умовах произрастает девять аркто-монтанних видів роду *Salix*: *S. reticulata* L., *S. herbaceae* L., *S. retusa* L. = *S. Kitabeliana* Willd., *S. myrtilloides* L., *S. alpina* Scop. = *S. jacquinii* Host., *S. hastata* L., *S. Starkeana* Willd. = *S. livida* Wahlenb., *S. phylicifolia* L., *S. lapponum* L. Из них шість включені в последнее издание Красной книги Украины: *S. alpina* принадлежат к категории исчезающих, *S. lapponum*, *S. myrtilloides*, *S. Starkeana* – к уязвимых, а *S. herbaceae*, *S. retusa* – к категории редких. Ассортимент аркто-монтанних ив в культуре ограничен. Разнообразие экологических условий, в которых распространены аркто-монтанные ивы, определяет как разнообразие их жизненных форм, так и особенности морфологического строения их органов. Изменчивые и пластичные по своей природе аркто-монтанные ивы быстро приспособляются к жизни в разных экосистемах, а в условиях культуры идеально подходят для строительства альпинариев.

Ключевые слова: аркто-монтанные ивы, стелющиеся кустарники и кустарнички, хорология, ксероморфизация, альпинарий, рокарий, Красная книга Украины.

*Ishchuk L.P. Assortment, Peculiarities of Growth and Perspectives of Using the Arctic Mountain Species of the genus *Salix* L.*

On the territory of Ukraine nine arctic mountain species of the genus *Salix* in vivo grow: *S. reticulata* L., *S. herbaceae* L., *S. retusa* L. = *S. Kitabeliana* Willd., *S. myrtilloides* L., *S. alpina* Scop. = *S. jacquinii* Host., *S. hastata* L., *S. starkeana* Willd. = *S. livida* Wahlenb., *S. phylicifolia* L., *S. lapponum* L. Six of them are included into the latest edition of the Red Book of Ukraine: *S. alpina* belongs to the category of endangered species, *S. lapponum*, *S. myrtilloides*, *S. Starkeana* are classified as vulnerable species, and *S. herbaceae*, *S. retusa* belong to the category of rare species. The assortment of arctic mountain willows as a plant is limited. The variety of ecological conditions in which the arctic mountain willows are widespread, is defined either as the variety of life forms, or as the peculiarities of morphological structure of their body. Variable and plastic by their nature arctic mountain willows quickly adapt for life in different ecosystems, and as plants are perfect for creating rock gardens.

Key words: arctic mountain willows, creeping shrub and bushes, chorology, xeromorphism, rock garden, rockery, The Red Book of Ukraine.

УДК 630*23:504.73.05

Доц. А.В. Вишневський, канд. с.-г. наук –
Житомирський національний агрокологічний університет

ЛІСОВІДНОВЛЕННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИРОДНИХ ФІТОЦЕНОЗІВ НА ДІЛЯНКАХ, ЩО ВИЙШЛИ ІЗ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО КОРИСТУВАННЯ

Розглянуто особливості формування лісової рослинності та трансформацію природних фітоценозів на забруднених радіонуклідами сільськогосподарських землях у ДП "Народицький спецлісгосп" Житомирської області. Показано динаміку лісовідновних процесів на ділянках, що вийшли із сільськогосподарського користування.

На ділянках, що вийшли із сільськогосподарського користування, в зоні радіоактивного забруднення, відбувається задовільний процес заростання деревно-чагарниковою рослинністю і динамічні зміни рослинності, які обумовлені діями зовнішніх факторів і не зв'язані з загальними тенденціями розвитку ландшафту.

Ключові слова: сосна звичайна, лісові культури, лісовідновлення, радіоактивне забруднення, сільськогосподарські землі.

Вступ. Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС практично вся площа соснових насаджень Полісся забруднена радіонуклідами, що позначилося на лісокультурній і лісогосподарській діяльності підприємств регіону. Результати проведеного тут дослідження [3, 7, 8] свідчать, що радіоактивне забруднення деревостанів практично не зменшують енергію росту основних лісоутворюючих порід (зокрема й сосни звичайної), яким притаманні високі адаптивні властивості.

Проте вся система формування високопродуктивних та біологічно стійких штучних соснових деревостанів у цих умовах повинна враховувати необхідність посилення їх захисної ролі проти виносу радіоактивного пилу, зменшення часу перебування на забруднених площах працівників лісу, можливість отримання деревини й недревної продукції лісу, придатної за чинними нормативами до вживання [9].

Ще недостатньо досліджені важливі аспекти формування високопродуктивних штучних та природних насаджень сосни звичайної, особливо в сучасних умовах негативних змін навколишнього середовища і зростання антропогенного впливу, тому необхідно проводити системні дослідження, щоб ліквідувати прогалини й невідповідності в наявних технологіях створення і вирощування стійких насаджень, а також природного відновлення із врахуванням впливу комплексу шкодочинних факторів [1].

Об'єкти і методика досліджень. Об'єктом досліджень були лісові культури, створені у 1988-1993 рр. на землях, що вийшли з сільськогосподарського використання. Обстеження проведено відповідно до загальноприйнятих у лісівництві та лісовій таксації методик [2, 4, 5]. Лісівничо-таксаційні показники деревостанів визначено за нормативно-довідковими матеріалами [6].

Результати досліджень та їх аналіз. Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС значна частина території, що забруднена радіонуклідами, була вилучена із сільськогосподарського виробництва і передана лісогосподарським підприємствам під заліснення (табл. 1). Так, організованому в 1993 р. Овруцько-Народницькому держспецлісгоспу було передано близько 14,0 тис. га земель.

За 10 років після аварії на ЧАЕС площа сільськогосподарських угідь, за даними лісовпорядкування 1995-1996 рр., зменшилась на 2491,3 га (31 %) внаслідок їх заліснення шляхом посадки і посіву лісових культур, а також природного поновлення. Склад культур представлений переважно сосною звичайною, березою повислою та вільхою сірою. Густота садіння лісових культур змінюється у межах 4000-7200 шт./га. Усі закультивовані площі забруднені радіонуклідами. Величина забруднення ділянок Радчанського і Ситовецького лісництв не перевищує 3,0 Кі/км², Кліщівського – в межах 20-35 Кі/км². Особливо висока радіо-забрудненість в межах 70-90 Кі/км² на ділянках Заліського лісництва.

Збереженість культур, створених посадкою сіяньців сосни звичайної, берези повислої, вільхи сірої, в перші 6-10 років після створення змінювалася в межах 25-98 %. Причому краща збереженість культур була відзначена на староорних землях, і значення її на всіх обстежених ділянках становило більше 50 %. Низьку збереженість і незадовільний стан обстежених культур відзначено на ділянках, які створені на староорних землях, пасовищах і сінокосах. Найвища збереженість сіяньців на окремих ділянках не перевищувала 38 %, причому на всіх ділянках опостережено нерівномірне розміщення сіяньців по площі.

У Кліщівському, Заліському і Радчанському лісництвах у 1988-1992 рр. по підготовленому ґрунту створювались культури, шляхом аеросіву насіння сосни звичайної. Результати аеросіву насіння сосни звичайної на закультивованих площах були незадовільними. На ділянках трапляються поодинокі екземпляри сосни звичайної, які за віком збігаються з часом висіву насіння. Проте на невеликих площах відбувається, хоча не завжди задовільно, природне заростання угідь. Природне заростання на сільськогосподарських землях краще відбувається на площах, які примикають до стіни лісу, а на відстані 50-70 м – майже відсутнє, за винятком самосіву верби ламкої та берези повислої (табл. 2).

На обстежених площах, кількість підросту не перевищує на окремих ділянках 2000 шт./га, переважно за рахунок значної густоти сходів (до 10-15 тис. шт./га) на стрічках шириною до 50 м, які прилягають до стіни лісу.

Табл. 1. Характеристика лісових культур, створених на ділянках, що вийшли із сільськогосподарського використання

№ з/п	Лісництво	Квартал/виділ	Категорія земель	Деревний склад	Схема змішування	Розміщення садків, шт./га	Площа, га	Збереженість		Забрудненість, Кі/км ²	
								шт./га	%		
1	Заліське	63/9	староорні	С, Б	8рС2рБ	2,5x1,0	4000	17,5	3070	76,7	90,9
2	Заліське	62/2	староорні	С, Б	4рС1рБ	2,5x1,0	4000	10,5	3280	82,0	78,2
3	Заліське	62/2	староорні	С, Б	8рС2рБ	2,5x1,0	4000	103,5	2210	52,3	71,0
4	Заліське	66/3	пасовисько	С, Б	6рС4рБ	2,5x1,0	4000	35,0	1508	37,7	43,3
5	Сітовецьке	81/15	староорні	С, Б	7рС1рБ	2,0x0,7	6800	4,2	6712	98,0	1,2
6	Сітовецьке	81/42	пасовисько	С, Б	4рС1рБ	2,5x1,0	4000	20,0	1016	25,4	1,79
7	Сітовецьке	82/6	староорні	С, Б	4рС2рБ	2,5x1,0	4000	32,0	3340	83,4	0,94
8	Кліщівське	149/4	староорні	С, Б	3рС1рБ	2,0x0,7	6100	79,0	4100	62,7	
9	Кліщівське	148/2	староорні	С, Б	3рС1рБ	2,0x0,7	6100	50,0	4320	70,8	
10	Кліщівське	129/2	пасовисько	Б, Вл.	6рБ2рВл	2,0x0,7	5710	21,0	2200	38,5	18,44
11	Кліщівське	129/7	староорні	Б, С	3рС1рБ	2,0x0,7	7140	7,4	4100	57,4	
12	Кліщівське	75/11	староорні	С	10С	2,0x0,7	7140	10,5	4100	57,4	
13	Кліщівське	79/1	староорні	С	10С	2,0x0,7	7140	27,0	3900	54,62	
14	Кліщівське	130/1	староорні	Б	10Б	4,0x0,5	5000	59,05	3600	72,0	32,38
15	Сітовецьке	80/35	староорні	С, Б	6рС2рБ	2,5x1,0	4000	31,0	1600	40,0	1,15
16	Борутинське	26/2	староорні	С, Б	4рС1рБ	2,0x0,7	7200	4,50	4480	62,2	2,94
Культури, створені аеросівом											
17	Кліщівське	150/1	староорні	С	10С	аеросів	-	54,0	2050	-	-
18	Кліщівське	153/3	староорні	С	10С	аеросів	-	72,0	2040	-	-
19	Кліщівське	128/1	староорні	С	10С	аеросів	-	78,0	1300	-	-
20	Кліщівське	149/1	староорні	С	10С	аеросів	-	86,0	800	-	-
21	Кліщівське	26/1	староорні	С	10С	аеросів	-	97,0	950	-	-
22	Кліщівське	19/6	староорні	С	10С	аеросів	-	32,0	1150	-	-
23	Кліщівське	20/1	староорні	С	10С	аеросів	-	62,0	1000	-	-
24	Заліське	64/3	староорні	С	10С	аеросів	-	54,0	1500	43,3	-
25	Радчанське	66/4	староорні	С	10С	аеросів	-	36,0	2070	2,50	-
26	Радчанське	20/2	староорні	С	10С	аеросів	-	20,8	630	2,10	-

Табл. 2. Природне поновлення на ділянках, що вийшли із сільськогосподарського користування

№ з/п	Лісництво	Квартал/виділ	Площа, га	Категорія земель	Забрудненість, Кг/км ²	Кількість підросту, шт./га								
						сосна	береза	осика	крушина	горобина	верба	груша	всього	
1	Радчанське	66/23	7,7	староорні	2,56	4751	1594	31	63	–	–	–	–	6439
2	Радчанське	66/3	9,1	староорні	1,63	3737	552	53	105	26	262	–	–	4736
3	Радчанське	20/13	33,5	староорні	1,86	2618	715	–	238	–	278	–	–	3849
4	Радчанське	47/11	18,0	староорні	5,86	1499	672	69	516	138	137	17	–	3048
5	Виступовицьке	21/6	5,6	староорні	11,1	–	5924	8478	–	–	6304	–	–	20706
6	Виступовицьке	21/1	6,7	сінокіс	9,4	–	212	105	–	–	330	–	–	647
7	Виступовицьке	20/1	19,6	пасовисько	9,15	–	–	–	–	–	–	–	–	–
8	Кліщівське	20/1	62,0	староорні	17,28	248	136	–	–	–	169	–	–	553
9	Кліщівське	140/1	36,0	староорні	3,78	426	123	–	–	–	–	–	–	549
10	Кліщівське	5/5	48,0	староорні	7,13	–	32	–	–	–	56	–	–	88
11	Кліщівське	132/1	92,0	староорні	42,61	–	–	–	–	–	–	–	–	–
12	Кліщівське	127/1	57,0	староорні	6,35	–	18	–	–	–	42	–	–	60
13	Кліщівське	131/1	84,4	староорні	49,16	–	–	–	–	–	–	–	–	–
14	Кліщівське	139/1	41,0	староорні	73,84	524	318	6	–	–	142	–	–	990
15	Народицьке	141/1	102,0	староорні	8,16	–	–	–	–	–	–	–	–	–
16	Народицьке	138/4	64,3	староорні	7,16	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	Всього	–	686,9	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Найкраще відновилися сосна звичайна на ділянках, що вийшли із сільськогосподарського користування в Радчанському лісництві (4751 шт./га), а найгірше осика 6 шт./га в Кліщівському лісництві. Природне поновлення було обліковано на площі 686,9 га. Найкраще процес природного лісопоновлення проходив на площі 5,6 га, у кварталі 21, виділі 6 Виступовицького лісництва (20706 шт./га), а найгірше в кварталі 121 на староорних землях в Кліщівському лісництві – 60 шт./га.

Минуло більше 20 років з часу створення лісових культур на забруднених радіонуклідами ділянках, що вийшли із сільськогосподарського користування. За цей період на радіоактивно забруднених ділянках сформувалася лісова рослинність, яка пізніше трансформувалася у природні фітоценози з утворенням вихідного лугового фітоценозу. Вихідний луговий фітоценоз сформувався на торф'яних та мінеральних ґрунтах. На торф'яних ґрунтах внаслідок трансформації сформувався деревний фітоценоз із переважанням верби ламкої. А на мінеральних ґрунтах, внаслідок трансформації лугового фітоценозу утворився осиково-березово-сосновий фітоценоз.

Висновки. На колишніх сільськогосподарських землях, які розташовані в середині лісових масивів, особливо на невеликих площах відбувається задовільний процес заростання деревно-чагарниковою рослинністю. На землях, вилучених із сільськогосподарського використання, в зоні радіоактивного забруднення, відбуваються динамічні зміни рослинності, які обумовлені діями зовнішніх факторів і не зв'язані з загальними тенденціями розвитку ландшафту. На цих територіях після зняття антропогенного навантаження розвиваються інші види рослинності. Для перспективних цілей ведення лісового господарства в майбутньому необхідно знати процеси, які відбуваються під час трансформування природних фітоценозів на забруднених радіонуклідами територіях, зміни лугової рослинності на лісову, яка має високу радіорезистентність.

Література

1. Вишневецький А.В. Лісовідновлення соснових деревостанів у борах Рівненського Полісся / А.В. Вишневецький // Лісова типологія в Україні: сучасний стан, перспективи розвитку : матеріал. XI Погребняківських читань (10-12 жовтня 2007 р. м. Харків) : тези доп. – Харків : Вид-во УкрНДЛГА, 2007. – С. 113-115.
2. Гордиенко М.И. Методические указания по изучению и исследованию лесных культур / М.И. Гордиенко. – К. : Вид-во УСХА, 1979. – 90 с.
3. Гордиенко М.И. Культуры сосны обыкновенной и радиоактивное загрязнение / М.И. Гордиенко, Е.А. Савицкий, С.Б. Ковалевский. – К. : Вид-во "Либра", 1996. – 198 с.
4. ГОСТ 16128-70. Площади пробные лесоустроительные. Метод закладки. – М. : Изд-во 1971. – 25 с.
5. ОСТ 56-92-87. Культуры лесные. Оценка качества. – М. : Изд-во ЦБНТИ; Лесн. хоз-во, 1987. – 33 с.
6. Швиденко А.З. Нормативно-справочные материалы для таксации лесов Украины и Молдавии / А.З. Швиденко, Ю.Н. Савич, А.А. Строгинский и др. – К. : Изд-во "Урожай", 1987. – 559 с.
7. Пастернак П.С. Досвід наукового забезпечення ведення лісового господарства в умовах радіоактивного забруднення / П.С. Пастернак, Р.Г. Кіселевський, М.М. Калетник, В.П. Ландін // Лісівництво і агролісомеліорація : зб. наук. праць. – Харків : Вид-во УкрНДЛГА. – 1994. – № 88. – С. 3-5.
8. Пастернак П.С. Влияние ионизирующего излучения на состояние сосновых насаждений / П.С. Пастернак, Н.Д. Кучма, Г.А. Шлончак и др. // Лесоводство и агролесомеліорація : респ. межвед. темат. науч. сб. – К. : Изд-во "Урожай". – 1990. – Вып. 80. – С. 50-53.

9. Рекомендації з ведення лісового господарства в умовах радіоактивного забруднення. – К. : Вид-во "Держкомлісгосп України", 1998. – 86 с.

Вишневикий А.В. Лесовосстановление и трансформация природных фитоценозов на сельскохозяйственных территориях

Рассмотрены особенности формирования лесной растительности и трансформация природных фитоценозов на загрязненных радионуклидами сельскохозяйственных территориях в ГП "Народицкий спецлесхоз" Житомирской области. Указана динамика лесовосстановительных процессов на сельскохозяйственных территориях.

На участках, изъятых из сельскохозяйственного использования, в зоне радиоактивного загрязнения, проходят динамические изменения растительности, которые обусловлены действиями внешних факторов и не связаны с общими тенденциями развития ландшафта. На этих территориях после снятия антропогенного пресса происходит развитие других видов растительности. Для перспективных целей ведения лесного хозяйства в будущем необходимо знать процессы, которые проходят при трансформировании природных фитоценозов на загрязненных радионуклидами территориях, изменении луговой растительности на лесную, которая обладает высокой радиорезистентностью.

Ключевые слова: сосна обыкновенная, лесные культуры, лесовосстановление, радиационное загрязнение, сельскохозяйственные территории.

Vishnevsky A. V. Reforestation and Transformation of Natural Vegetation on the Areas Withdrawn from Agricultural Use

The peculiarities of the forming forest vegetation and transforming of natural vegetation on the areas that are withdrawn from agricultural use due to nuclear contamination in Narodytskyi Special Forestry of Zhytomyr Region are considered. The dynamics of reforestation processes on the areas withdrawn from agricultural use is shown. The process of trees and shrubs reforestation is continuing at a satisfactory rate on the contaminated areas withdrawn from agricultural use. Dynamic changes in vegetation caused by external factors and that are not associated with the general trends of the landscape are estimated to take place. The other types of vegetation are developing on these areas after removal of anthropogenic pressure. It is important to know the processes that take place during transformation of natural plant communities in contaminated areas, changing meadow vegetation on the forest one that has a high radioactive resistance in order to achieve long-term objectives of forest management in the future.

Key words: *Pinus sylvestris*, forest cultures, reforestation, nuclear contamination, agricultural areas, former agricultural lands.

УДК 581.[424+524]:630.43

Директор С.І. Галкін, канд. біол. наук, ст. наук. співроб.; зав. лаб. Н.В. Драган, канд. біол. наук; гол. інж. Ю.В. Пидорич – Державний дендрологічний парк "Олександрія" НАН України, м. Біла Церква

СТРАТЕГІЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНИХ НАСАДЖЕНЬ У СТАРОВИННИХ ПАРКАХ

Порушено питання щодо збереження старовікових дубових насаджень у старовинних парках. Господарська діяльність під час облаштування парку, дроблення території, створення ландшафтних композицій в межах насаджень призводить до зниження еталонної цінності корінних деревостанів, спрощення природної структури і форми, зниження їх стійкості і резистентності. Зрідження дубових насаджень та видалення його супутників на окремих територіях, введення у сформоване насадження екзотів спричиняють виникнення чисельних перехідних ділянок – екотонів, місць основного ослаблення та відпаду дубів.

Ключові слова: старовинні парки, природні насадження, природна спадщина, діброви, господарська діяльність, антропогенна трансформація, диференціація діброви.

Питання охорони [1, 6] та відновлення старовинних парків [5] постійно порушують науковці та природоохоронні органи. З метою захисту історичних садів і ландшафтів 21 травня 1981 р. у Флоренції Міжнародним Комітетом по історичним садам (International Committee for Historic Gardens) було прийнято Флорентійську хартію (Charter of historic gardens and landscapes (Florence charter) [10]. Характер старовинних парків великою мірою визначається станом природних насаджень, розташованих на їх території. Дослідження стану природних насаджень (зокрема дібров) старовинних парків повинно враховувати всі структурні зміни, що відбулися в насадженні під впливом людини, різноманітні техногенні впливи, а також загальні тенденції дослідження проблем збереження дубових насаджень у світі.

На збереження природних дібров, площі яких нині інтенсивно зменшуються, спрямовані зусилля наукових колективів і практиків-лісівників. В 2000 р. Лісовою компанією МСоЕС була ініційована програма Дуби Євразії, основним напрямом роботи якої стало збереження відносно малопорушених ділянок широколистяних лісів [9]. В Україні в жовтні 1996 р. рішенням тодішнього Міністерства лісового господарства (нині Державного комітету лісового господарства) започатковано цільову програму "Діброва".

Питання стану та збереження природних насаджень старовинних парків, головним чином щодо постійного антропогенного втручання в їх цілісність, не достатньо висвітлено у науковій літературі, лише в останні роки почали з'являтися дані про деградацію дібров під впливом господарської діяльності [3, 4] і про незворотну трансформацію корінних насаджень при залученні до їх складу екзотів [8]. Саме ці насадження є природною і культурною спадщиною [7] і потребують ретельного вивчення з метою їх збереження та підвищення життєздатності.

Метою наших досліджень було вивчення впливу тривалого антропогенного втручання в цілісність вікової діброви дендропарку "Олександрія" на стан та життєздатність дубового насадження, виявлення чинників, що призвели до деградації діброви, розроблення заходів з оптимізації стану діброви.

У рамках виконання цієї програми ми вивчали фітоценотичну будову дубового насадження, основні особливості та закономірності диференціації діброви за період господарської діяльності, життєвий стан та відпад дубів. При описі будови дубового фітоценозу ми кардинально змінили методичний підхід до **об'єкта вивчення** – природної діброви. Структурною одиницею досліджень вибрано квартали, на які поділено територію парку, зокрема і діброву (на відміну від ландшафтно-таксаційних виділів, об'єкта досліджень попередників та традиційного об'єкта досліджень у фітоценології. Ідея такого підходу полягала в тому, що в історичному минулому діброва становила собою більш-менш суцільний масив, по мірі облаштування парку цілісність діброви втрачалася.

Вже з початку заснування парку графами Браницькими (кінець XIX ст.) відбувалося функціональне зонування території парку на житлову, господарську зони, плодові сади, городи та безпосередньо декоративний парк. Найбільш помітно втручання проявилися в діброві, яка до цього становила собою більш-менш суцільний масив – в її межах створювалися алеї та дороги (рис. 1), деко-